

Nana Kildemoes

Anne Marie Carl-Nielsen

Musikkens Genius - et hjertebarn

Da Carl Nielsen Museet åbnede i Odense i 1988, var det med en udstilling, der viste en lang række af de ypperste genstande fra museets store samling omhandlende Carl Nielsen og Anne Marie Carl-Nielsens liv og værk. I snart 19 år har udstillingen fortalt om to markante kunstnere omkring århundredeskiftet og deres vej ind i det moderne gennem en kronologisk opbygget plancheudstilling krydret med værker af Anne Marie Carl-Nielsen, Carl Niensens instrumenter, nodepartiturer mv. og ind imellem også musik. Genstandene står der endnu og er stadig lige interessante, såvel som historien om de to store kunstnerpersonligheder er lige fantastisk. Det må dog erkendes, at selve udstillingens form og formidlingsmæssige faciliteter lader meget tilbage at ønske for den nutidige museums-gæst.

Nye toner i Carl Nielsen Museet

Forude, i 2015, venter 150-året for Carl Niensens fødsel, og det skal naturligvis fejres. Det bliver ikke med et jubelår à la H.C. Andersen 2005, men snarere med en festlig markering undervejs i det øgede fokus på ægteparret Carl Nielsen, der gerne skulle

Et kig ind i udstillingen i Carl Nielsen Museet som den har taget sig ud siden museets åbning i 1988. Udstillingen er bygget op omkring plancher langs væggene krydret med diverse genstande fra nodepartiturer, hædersbevisninge og skulpturelle værker til diverse personalia.

I forgrunden ses Anne Marie Carl-Nielsens "Fløjtespilleren" fra 1929.

Foto: Carl Nielsen Museet/Odense Bys Museer.

opbygges i løbet af de kommende år. Det første skridt i retning af et nyt Carl Nielsen Museet er allerede taget i skrivende stund: Museet bevarer sin nuværende placering, men snart går museumsfolk og håndværkere i gang med at udforme et nyt indgangsparti til museet samt omdefinere dele af dets indre for at skabe plads til at fylde endnu mere musik i huset: Dette bliver bl.a. i form af en museumsbutik med et bredt udvalg af klassiske indspilninger generelt og en hel masse Carl Nielsen-musik især. Der skal også skabes sammenhæng med den levende musik, symfoniorkestret, på den anden side af de røde mure. I første omgang med et fælles billetsalg til de to, muse-

et og koncerthuset, placeret i Carl Nielsen Museet, og på sigt naturligvis i det frugtbare samspil mellem de to institutioner, der allerede er på stedet, det kommende musik- og teaterhus og det nye musikkonservatorium, der skal opføres, hvor parkeringspladsen i dag blot danner en trist og grå baggrund.

Alt dette handler meget om musik, og det er åbenlyst, at den kan der næsten ikke blive for meget af i denne sammenhæng. På den lange ønskeliste over mere musik i huset står således også opførelsen af et kraftfuldt lyrisk stykke, betitlet *Musikkens Genius*. En eventuel opførelse udelukker på ingen måde heller at opfylde en anden fremtidig målsætning, nemlig at skabe langt mere plads til den anden store kunstner repræsenteret i museet, billedhuggeren Anne Marie Carl-Nielsen. Værket er da heller ikke på noder, men udført i skulpturel form og netop skabt af Anne Marie Carl-Nielsen som et mindesmærke for Carl Nielsen i København; det er måske bedst kendt under navnet Grønningen-monumentet.

I en tidligere artikel i *Fynske Minder*¹ er det forsøgt at give et billede af det store arbejde, Odense Bys Muser i 2005 har iværksat med at registrere og fotografere hele Anne Marie Carl-Nielsens værk i Danmark såvel som i udlandet med en understregning af, at dette naturligvis kun er et første, men grundlæggende skridt i retning af at gøre denne

store danske billedhugger langt mere synlig. En opstilling af *Musikkens Genius* i regi af Carl Nielsen Museet er at tænke sig en meget bogstavelig form for synlighed, for det er et værk, der fylder både i størrelse og indhold: Værket er godt 2,4 meter højt, uden sokkel, og det bærer et uomgængeligt vidnesbyrd om Anne Marie Carl-Nielsens kunstneriske sprog – den kraftfulde omgang med form og materiale og ikke mindst dimensioner, som hun gang på gang udfordrede uforfærdet – og det er endvidere udtryk for Anne Marie Carl-Nielsens ypperste monumentale form: Foreningen mellem dyrets urkraft og menneskets ånd som oftest samlet i koblingen mellem hest og menneske. Et symbolsk og værdigt minde over ikke bare én, men to vigtige kunstnere.

Musikkens Genius “på den vingede Hest, Poesiens evige Symbol”

Originalværket har siden 1939 været opstillet i bronze i den grønne trekant mellem Store Kongensgade og Grønningen i København. Det forestiller en panfløjtespillende nøgen yngling til hest. Der er ikke tilstræbt en portrætlighed med Carl Nielsen, dette var for Anne Marie Carl-Nielsen ikke det væsentlige i denne kontekst, men ynglingen bærer dog umiskendeligt en række nielsenske træk, og nok har hesten ikke vinger, men er dog, som også Anne Marie Carl-Nielsen selv har udlagt det, Pegasus, den normalt vingede hest, som traditionelt er symbol på den poetiske inspiration. Her er ynglingen udstyret

med en panfløjte for også at medtage musikken i dette poetiske felt, og værket er fanget i det sitrende øjeblik, inden denne vingeløse Pegasus sætter af – i den pause, musikken også skabes af – mens ynglingen lytter “... efter Blæsten og Vejret.”²

Kun få meter fra monumentet finder man Den frie Udstillings bygning, hvor Anne Marie Carl-Nielsen udstillede næsten hvert år,³ og også her, på bygningens gavl, finder man i forgyldt relief en yngling på en Pegasus. Motivet hertil blev undfanget i 1897 af Anne Marie Carl-Nielsens gode ven, maleren, billedhuggeren m.m. J.F. Willumsen⁴, i forbindelse med tegningerne til Den frie Udstillings træbygning opført ved den daværende Aborreparken (nuværende Vesterport Station) i 1898. Her kom det i forgyldt relief til at pryde byggeriets gavl over indgangspartiet. Da Willumsen ikke selv mente, at han kunne tegne heste, fik han hjælp til dette af kollegaen Theodor Philipsen⁵, mens han selv tog sig af kompositionen og udformningen af ynglingen, og resultatet blev ifølge en anmeldelse i *Vårt Land* fra samme år på alle måder strålende: “... et stort Billedskærerarbejde i straalende Farver: Pegasus, Poesiens, Fantasien's vingede Hest, redet af en nøgen begejstret Yngling, der løfter den ene Haand i Vejret i vinkende Extase.”⁶ Willumsen brugte desuden motivet i udformningen af en plakat betitlet “Den unge Kunstner rider Pegasus over Danmarks Land paa en tidlig Sommermorgen” udført for kunstnersammenslutningen Den frie Udstilling. Også her kæm-

På sin grønne plet i mødet mellem Store Kongensgade og Grønningen i København står “Musikkens Genius” som i et kontrafelt mellem det monumentale og storbyens rush. Også i sig selv indeholder den spændingen mellem den stille lytten og “... Bevægelsen fremad, fornemmelsen af Liv, dette at Ingenting staar stille.”
Foto: Niels Ulrich Hansen / Galleri Vënt

pede han med udformningen af hesten og fik hjælp og vejledning af en anden af sammenslutningens medlemmer, Lorenz Frølich⁷, der også senere arbejdede med motivet.⁸ Da Den frie Udstilling flyttede til bygningen ved Østerport Station i 1914, flyttede reliefet naturligvis med – her i første omgang i en kobberbesat udgave.

Selve motivet som type er dog ikke Willumsens værk. Pegasus er den græsk-mytologiske figur, der udspringer af Medusas blod, da Perseus halshugger hende, og det fortælles desuden, at det var dens hovslag, der på

Carl Nielsen Museets gipsudgave af "Musikkens Genius" er en såkaldt originalmodel – altså den udgave man har udførmet støbeforme efter til brug for bronzeudgaven. Her ses den under stukkatør, konservator Jørgen Baus konservering i efteråret 2006.

Foto: Jørgen Bau

Helikon, musernes tilholdssted, fik kilden *Hippokrene*, det vil sige musernes inspiration, til at udspringe fra klippen, og den er et gammelkendt symbol på den frie kunst. Motivet har altså været kendt for Anne Marie Carl-Nielsen, sandsynligvis også fra andre værker i kunsten, og har i den nære kontekst så at sige været det ultimative symbol på den frie (danske) kunstnerånd. En kobling til Carl Nielsen fandt hun dog først umiddelbart inden hans død. En aften på herregården

Damgaard ved Lillebælt sad Carl Nielsen som vanligt og spillede: "Og naar han saadan satte sig til Klaveret og spillede, var der noget magisk over ham, en Fortryllelse, det var, som om han med sin Musik skabte Visioner. Man saa Landskaber for sig, Skove og Marker, Skyer og de sære Fugle, jeg snakkede om før",¹⁰ og dette brus af naturen og den frie ånd samlede sig efter Anne Marie Carl-Nielsens eget udsagn i billedet af ynglingen på Pegasus.

Carl Nielsen Museets udgave af Grønningen-monumentet er ikke i bronze, men så at sige det tætteste, man kommer på. Der er tale om en originalmodel i gips, hvilket betyder, at netop denne udgave har været brugt til at lave de forme, efter hvilke bronzeudgaven på Grønningen er blevet støbt, så tættere på det endelige værk kommer man altså ikke. Via midler fra Kulturarvsstyrelsens sum til genstande af "Enestående National Betydning" er gipsudgaven i efter-året 2006 desuden blevet restaureret af konservator, stuktor Jørgen Bau og mangler nu kun at blive samlet til en hel figur. Da den netop er en model til det videre støbearbejde. I dag forefindes den kun stykvis: Hestens krop for sig, figuren for sig etc. Det ville være en fantastisk glæde en dag at kunne se dette værk samlet – måske altså i forbindelse med det nye Carl Nielsen Museet – selv i model-formen, da den om muligt endnu tydeligere giver et indblik i det enorme arbejde, der ligger til grund for det endelige monument. Et arbejde, der ikke blot er af fysisk karakter, men også handler om værkets tilblivelse og overlevelse i det hele taget. I dag er Grønningen-monumentet i København en integreret og naturlig del af bybilledet, men det var nær ved aldrig at blive realiseret.

Carl Niensens begravelse i Vor Frue Kirke i København den 9. oktober 1931 blev et tilbøbsstykke og som sådan et symbol på det store tab, man led ved komponistens farvel. Foto: Carl Nielsen Museet / Odense Bys Museer

Kampen om Carl: Grønningen-monumentet 1931-39

Da Carl Nielsen døde i 1931 begravedes han som en mand af folket. Et overvældende antal mennesker gav ham en sidste hyldest ved den store begravelse i Vor Frue Kirke 9. oktober 1931. Lige så fyldt kirken var på denne dag, lige så stort følte tomrummet efter ham, og snart herefter rejste sig ganske naturligt et behov for at sætte ham et varigt minde i København, hvor han havde boet det meste af sit liv. Allerede i november 1931 udsendte man således en

At få opgaven at udføre et ryttermonument for Christian IX til Christiansborg Slots Ridebane var for Anne Marie Carl-Nielsen en stor lykke – i 1908. Det blev dog også til mange dyrekøbte erfaringer, før monumentet kunne afsløres i 1927. Med vanlig styrke og stolthed lagde hun hurtigt besværlighederne bag sig og takkede således blot fire år efter ja til endnu et stort monument.
 Foto: Niels Ulrich Hansen/
 Galleri Vent

støtteerklæring underskrevet af “Venner af Carl Niensens Kunst”, der blev den samlede betegnelse for en række fremtrædende repræsentanter for det danske kulturliv, fortrinsvis fra højskole- og musikverdenen. På listen figurerede navne som Thorvald Aagaard, Finn Høffding, Bodil Neergaard og Helge Rode.¹¹ Komiteens fornemste formål var at skaffe et mindesmærke og dernæst for det beløb, der måtte overstige udgifterne til dette, at danne et “Carl Nielsen Fond”. Man nedsatte en komite, *Arbejdsudvalget til Tilvejebringelse af et Mindesmærke for Komponisten Carl Nielsen*, og til at udføre et sigende og smukt monument over komponisten pegede man naturligvis på Anne Marie Carl-Nielsen.

Kun få år tidligere havde Anne Marie Carl-Nielsen endelig sluppet den på alle måder enorme opgave at tilvejebringe ryttermonumentet for Christian IX, der opstilledes på Christiansborg Slots Ridebane i november 1927. Næsten 20 år gik der med arbejdet på dette monument, hvor hun konstant løb ind i økonomiske, administrative såvel som personlige kriser. Projektet var i høj grad også kendetegnet ved et livtag med selve den kunstneriske proces, og gang på gang måtte Anne Marie Carl-Nielsen her give køb på sine kunstneriske principper for blot antydningvist at opretholde en form for enighed med komiteen bag monumentet og ikke mindst for at holde skindet på næsen rent økonomisk. Med

Carl Nielsen-monumentet var der også lagt an til et stort projekt, dog helt uden sammenligning med ryttermonumentet, og da det alt andet lige stod hendes hjerte nærmere, takkede Anne Marie Carl-Nielsen ja til projektet, trods de bitre erfaringer med komiteopgaver.

Forløbet omkring Grønningen-monumentets tilblivelse kan følges gennem Anne Marie Carl-Nielsens mange noter, der i dag i vidt omfang er samlet i Carl Nielsen Arkivet på Det Kongelige Bibliotek. Alene antallet af gange, hun gennemspiller sagens akter og beskriver de involverede, vidner om, at hjertebarnet i perioder i høj grad også blev et smertensbarn. De følgende

beskrivelser, citater m.v. begrundet sig fortrinsvist på arkivets materiale, og der vil kun ske direkte kildehenvisninger, hvor der er tale om breve eller andet tidsfæstet.

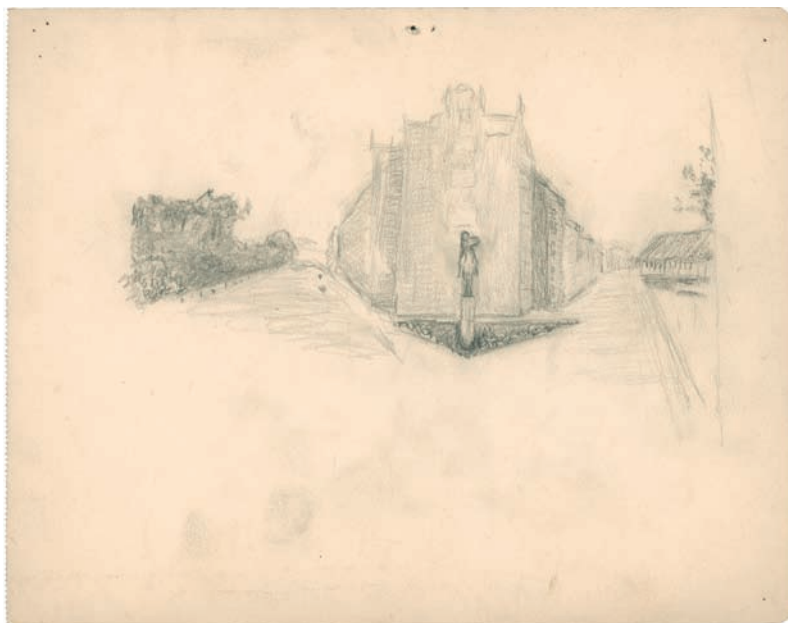
Ifølge Anne Marie Carl-Nielsens optegnelser fik hun til opgave at tage udgangspunkt i en stor natursten fra istiden, man havde hentet op fra Københavns Havn, idet man mente, at "... det urkraftige i Stenen paa en udmærket Maade symboliserede Carl Nielsens Kunst". Herudfra udarbejdede Anne Marie Carl-Nielsen et udkast af den vingede Pegasus, poesiens symbol, lettende med musikkens genius, den fløjtespillende yngling, på ryggen fra netop denne enorme sten. Med hjælp fra stadsdirektøren fik hun indfotograferet monumentet i naturlig størrelse, dels på Grønningen, dels på en placering ved Nyhavn. Hun indhentedesuden tilbud på bronzestøbning ved sin gennem tiden oftest brugte støber, Lauritz Rasmussen, i København. Denne kunne 3. juni 1932 tilbyde at støbe skulpturen i 2,4 meters højde for 6.500 kr.

Alt dette forelagdes komiteen, der dog ikke umiddelbart responderede. 8. december meddeltes Anne Marie Carl-Nielsen da, at man fra komiteens side havde bekendtgjort Havnevæsenet, at man alligevel ikke fandt

Anne Marie Carl-Nielsen:

Tre skitser til "Musikkens Genius", blyant på papir.

Fotos: Carl Nielsen Museet/Odense Bys Museer

*Et af de tidligste udkast til "Musikkens Genius" i skulpturel form er statuettegruppen fra 1931. Værket findes både i bronze (vist her) og i gips, og begge findes i Carl Nielsen Museets samling.
Foto: Niels Ulrich Hansen/
Galleri Vent*

anvendelse for stenen. Grunden var enkel og på sin vis i den gode sags tjeneste, for blot få dage inden, den 3. december, havde komiteen fra Pladsarkitektens kontor modtaget et brev, underskrevet Kaare Klint, Poul Holsøe og Aksel Jørgensen,¹² at man ved anvendelse af den store sten i monumentet "Ikke mener at kunne udpege nogen Plads inden for Københavns Kommune, hvor nævnte Sten vil kunne opstilles." komiteens afvisning af stenen herefter var selvfølgelig et forsøg på at redde projektet fra forvisning, og der var da også internt uenighed om det passende i at opstille en bronzeskulptur på en

uforarbejdet sten midt i København. På den anden side af bordet følte Anne Marie Carl-Nielsen dog forståeligt nok stor fortørnelse over, at alle disse ting fik lov at ske uden hendes vidende, og at man på den måde uden varsel redefinerede rammerne for værket. Det største chok for hende kom dog, da hun 26. december 1932 i *Berlingske Tidende* kunne læse følgende erklæring fra komiteindsamlingens kasserer, overretssagfører Holger Zahle¹³: "Vi har endnu ikke kunnet foretage nogen Henvendelse til en Kunstner om det paatænkte store Carl Nielsen Monument", og hun indvender i sine notater

følgende: “Hvorledes kan en saadan Erklæring fremkomme efter at man i over et Aar, efter Komiteens Opfordring har ladet mig arbejde med Opgaven, har holdt samlede Komitemøder om Skitzjen jeg har udført, og har afgivet Skrivelser om dette Emne?”.

Også andre steder fra var der stadig stemning for at beholde stenen som udgangspunkt og eventuelt lade den, tilsat en eller anden form for udsmykning, udgøre monumentet. Således skrev borgmester E.C. Kaper¹⁴ 31. maj 1933, at han følte sig sikker på at kunne få Kommunalbestyrelsen til at skaffe en passende plads for stenen. Som man dog kan erfare af formand for Dansk Tonekunstnerforening og tillige formand for komiteen, Hakon Børresens¹⁵, brev blot en uge senere, har denne model ikke tiltalt Anne Marie Carl-Nielsen. Børresen understregede, at det var på tide for komiteen at nå til intern enighed: “Vil den modtage Tilbudet om opstilling af Stenen som grundlag for Mindesmærket, hvad der aabenbart er Stemning for paa Raadhuset, eller vil den med tak afstaa Tilbudet, der ikke let kommer igen”.¹⁶ Børresens opstandelse lå både i frygten for, at monumentet ikke blev til noget og måske ikke mindre i tanken for hans eget omdømme i forhold til de ventede efterfølgende bebrejdelser: “Hvorfor afslog man dette Tilbud? Det kunde være blevet et smukt og ejendommeligt Minde om Carl Nielsen, og De som Kunstner burde da forstaa, at Fru Carl Nielsen ikke straks var i Stand til, saa at sige

Stenen fra istiden blev hurtigt forkastet til fordel for en sokkel i lys granit udformet af arkitekten Ivar Bendtsen. I udkastet her fra ca. 1932-33 bærer hesten stadig vinger. Foto: Niels Ulrich Hansen/Galleri VENT

paa Kommando at indstille sin Fantasi paa en anden Løsning end hun havde tænkt sig.”¹⁷

Omkring juni 1933 var hele projektet ved at gå endeligt i stå, og 15. juni modtog Anne Marie Carl-Nielsen en udtalelse fra komiteens arbejdsudvalg, at man ikke kunne tilslutte sig det foreliggende korrigerede udkast,¹⁸ men at man dog ville forsøge at

*Et udkast i gips, der ligger tæt på det færdige værk: Gruppen er fjernet fra sin oprindelige naturstens-sokkel, og også vingerne er fjernet.
Foto: Niels Ulrich Hansen/
Galleri Vent*

fastholde kommunens interesse for sagen. For Anne Marie Carl-Nielsen blev dette blot et uvelkomment déjà-vu af de beklagelser og den administrative ufremkommelighed, hun erfarede under arbejdet med rytterstatuen. I juli forkastedes brugen af naturstenen endeligt, og fem måneder senere besluttede hun derfor at tage sagen i egen hånd. Anne Marie Carl-Nielsen søgte, efter opfordring internt i fondet, yderligere midler – ud over de bevilgede 10.000 kr. fra komiteen – hos Ny Carlsbergfondet, og omkring maj 1935 tilførtes projektet herfra yderligere 5.000 kr.¹⁹

Behovet for en egentlig kontrakt mellem Anne Marie Carl-Nielsen og komiteen var på dette tidspunkt ved at være essentielt for begge parter, og den drastiske prisudvikling på materialer som bronze gjorde det ikke mindre. 5. april 1934 kunne bronzestøber Rasmussen meddele, at støbningen nu ville beløbe sig til 8.500 kr., og i vinteren fremsendte komiteen det, der skulle blive ét af utallige kontraktforslag.

I dette første udkast oplyste man en række forhold, der for Anne Marie Carl-Nielsen virkede så besynderlige, at hun besluttede sig for at forelægge Billedhuggersamfundet kontrakten. *Dansk Billedhuggersamfund*, som hun i øvrigt selv var medstifter af i 1905,²⁰ frarådede hende på det kraftigste at underskrive.

Blandt de krav, der stilledes fra komiteen, var, at Anne Marie Carl-Nielsen også tog ansvaret for selve pladsens istandsættelse (2. udkast). Denne passus blev i et senere udkast rettet til “Pladsens Istandsættelse og Omformning er Kunstnerinden uvedkommende” (september 1936), men det var blot en af mange formuleringer, der medførte, at der gennem flere år blev udvekslet kontraktudkast komiteen og Anne Marie Carl-Nielsen imellem. I et andet udkast hed det f.eks., at hvis ikke det samlede monument stod færdigt senest tre år efter underskrivelsen af kontrakten, var “... Arbejdsudvalget berettiget til at lade en anden Kunstner fuldføre Mindesmærket paa Grundlag af det forelig-

gende Arbejde, alt for Kunstnerindens Regning...” Dette fik Anne Marie Carl-Nielsen ændret til “... en anden Kunstner, der inden 3 Uger vælges af Kunstnerinden og godkendes af Arbejdsudvalget...” (maj 1936). Anne Marie Carl-Nielsen løb med kontraktudkastenes krav desuden ind i det fra ryttermonumentet kendte problem, at komiteen forventede, at hun udelukkende arbejdede på det bestilte værk, mens hun selv fastholdt, at hun grundet den stramme økonomiske ramme, projektet var underlagt, så sig nødsaget til at have andre værker i produktion sideløbende. Ud over en række dyrestatuetter udførte hun i denne periode også den atletiske *Uffe* (Kolding Bypark, bronze), portrætbusten af *R. C. Effersøe* (Torshavn, Færøerne, bronze), *Den lille pige med svovstikkerne* (Fyns Kunstmuseum, gips) og naturligvis ikke mindst Carl Nielsen monumentet, *Fløjtespilleren*, placeret tæt ved komponistens barndomshjem ved Nr. Lyndelse på Fyn (Præstegårdens have, Nr. Lyndelse, bronze, samt Fyns Kunstmuseum, gips). Her var også tale om et komite-bestilt værk, men forholdene var dog politisk set langt mindre anspændte, og projektet blev måske derfor både økonomisk og kunstnerisk mere ligetil. I Anne Marie Carl-Nielsens senere nedskrevne notater over Grønningen-forløbet kommenterede hun disse langstrakte forhalinger og forhandlinger: “Jeg tror neppe man havde budt nogen anden Billedhugger hvad man har budt Carl Nielsens Hustru” og andetsteds: “hvorfor har der ikke kunnet

Det andet Carl Nielsen-monument opført i disse år, “Fløjtespilleren”, opstillet i Nr. Lyndelse i 1933. En originalmodel til dette værk findes på Fyns Kunstmuseum. Værket blev endvidere opstillet i en kopi ved Rødovre Skole i 1939, hvor det blev betitlet “Drengs Drøm, Mands Dåd.”

Foto: Niels Ulrich Hansen / Galleri Vént

bydes mig en almindelig enkelt Billedhugger Kontrakt.[?] – og de samme Vilkaar som andre Billedhuggere[?]”. Samme bøn rettede hun i øvrigt til komiteen så sent som 12. januar 1938. Senere samme måned nåede man endelig til enighed, og kontrakten godkendtes af magistraten 22. april samme år.

*Anne Marie Carl-Nielsens tale ved afsløringen af "Musikkens Genius". Hun udtalte her sin taknemmelighed over at have fået muligheden for at skabe monumentet for sin mand og takkede endvidere alle de, der gennem hans musik og sange holdt Carl Nielsens minde i live.
Foto: Det Kongelige Bibliotek*

*Afsløringen af Musikkens Genius den 17. december 1939. Ved soklen ses formanden for "Arbejdsudvalget til Tilvejebringelse af et Mindesmærke for Komponisten Carl Nielsen", Hakon Børresen.
Foto: Carl Nielsen
Museum/Odense Bys Museer*

Godt otte år efter monumentet blev iværksat, kunne man 17. december 1939 ved en stiltfærdig højtidelighed afsløre mindesmærket på Grønningen i København. Naturstenen var udeladt og afløst af en sokkel, skabt med hjælp fra arkitekten Ivar Bentzen²¹ og med ordlyden "★ FYEN 1865/ † KØBENHAVN 1931" indhugget på den ene side, på den anden "REJST FOR/CARL NIELSEN". Væk var også vingerne på Pegasus, som trods deres umiddelbart essentielle funktion for værket heller ikke var faldet i komiteens smag. Der var dog ikke tale om en stækket udgave af hverken værk eller kunstner. Anne Marie Carl-Nielsen tog i stedet elementet med de manglende vinger som en udfordring mere end et nederlag – nogen ville måske indvende, at hun gjorde en dyd af nødvendigheden: "Hvis jeg ikke kan lave en Hest, der gaar i Vejret uden Vinger, duer jeg ikke!" udtalte hun i 1943 med det hele lidt på afstand.²² I sidste ende lykkedes det for Anne Marie Carl-Nielsen at skabe et mindesmærke, som hun selv var meget tilfreds med, og som hun tilbagevendende refererede til som det arbejde, der stod hendes hjerte nærmest, fordi hun her fik udtrykt Carl Nielsens væsen og altså opnåede, "... at fæstne det flygtige i Musikken i hans Arbejde. Han var ingen Virtuos paa noget Instrument. Han dyrkede ikke Haandværket eller den tekniske Korrekthed. Men Musikken, den hellige Ild, Flammen fra Himlen, Tonen fra Menneskesinde[t]s hemmelige Dybder lyttede han efter i hele sit Liv, det flygtige og dog

evige!”²³ som det hed i de florumvundne vendinger, der blev symptomatiske for savnet af den store komponist.

Musikkens Genius – gerne!

Man kunne med en Anne Marie Carl-Nielsensk vending indvende: ‘Hvis ikke vi kan skabe synlighed uden brug af et over 2 meter højt kunstværk, duer vi ikke’, men værket her er netop ikke blot stort i fysisk forstand. Det er et flag, der kan sættes i jorden som markering af de mange facetter i Anne Marie Carl-Nielsens liv og værk i største forstand. *Musikkens Genius* er et fornemt eksempel på hendes kraftfulde og uforfærdede omgang med motiver, dimensioner og materialer, den kunstneriske proces set i et professionelt perspektiv, hvor også en bestiller skal tages i ed, og et bevis for hendes kompositoriske talent. Værket bærer også (kultur)historien om en kvindes kamp for kunstnerisk berettigelse i en mandsdomineret verden, og sidst men ikke mindst er *Musikkens Genius* et udtryk for Anne Marie Carl-Nielsens dybtføjte respekt for og store kærlighed til sin mand, Carl Nielsen. Dette smukke mindesmærke kunne være en spektakulær, ja, men også værdig markering af Carl Nielsen og Anne Marie Carl-Nielsens store betydning for det danske kulturliv generelt og af de nye toner, der de kommende år vil lyde fra Carl Nielsen Museet i Odense især.

Anne Marie Carl-Nielsen og Pegasus i atelieret på Frederiksholms Kanal.

Foto: Det Kongelige Bibliotek

Noter

1. Christiansen, Anne og Nana Kildemoes: "Fokus på billedhuggeren Anne Marie Carl-Nielsens produktion" i: *Fynske Minder 2006*, Odense Bys Museer 2006.
2. *Berlingske Aften* 18.6.1943, her citeret efter Anne Marie Telmányi: *Anne Marie Carl-Nielsen*, Gyldendal 1979.
3. Den frie Udstilling har haft indtil flere adresser: Den startede ud i Kleis' kælder på Vesterbrogade 58 i 1891, flyttede så til den nuværende Rådhuspladsen og senere til det område, hvor Vesterport Station nu befinder sig. I 1914 fik den sin endelige adresse ved Østerport Station. Anne Marie Carl-Nielsen fik sin debut på Den frie Udstilling i 1892.
4. J.F. Willumsen (1863-1958), maler, kunsthåndværker, billedhugger mm. var sammen med blandt andre Johan Rohde medstifter af Den frie Udstilling i 1891. Willumsen og Anne Marie Carl-Nielsen mødte hinanden i Paris 1889.
5. Theodor Philipsen (1840-1920), maler, nævnes ofte som Danmarks første egentlige impressionist. Hans fornemmelse for lyset og atmosfæren omkring genstanden og ikke mindst hans mange studier af dyr gjorde ham til en stor inspirationskilde for mange senere kunstnere fx *Fynboerne* og i en vis udstrækning også Anne Marie Carl-Nielsen.
6. *Vort Land* 24.3.1898, her citeret efter Krogh, Leila & Pia Guldager Bilde (red.): *Pegasus og Tanagra. Antikken i J.F. Willumsens kunst og samling*, J.F. Willumsens Museum 1997.
7. Lorenz Frølich (1820-1908), maler, tegner, grafiker.
8. Se også Scavenius, Bente: *Den frie Udstilling i 100 år*, Borgen 1991.
9. Ved flytningen blev træformen inddækket af kobberplader i små stykker, som blev sømmet på. I forbindelse med Den frie Udstillings bygnings restaurering i 2002 valgte man igen at få relieffet skåret i egetræ og forgyldt, som det også fremstod i 1898, og det er i denne udgave, det i dag er at se. Kilde Helle Sondergaard/ www.dfu.dk.
10. Anne Marie Telmányi: *Mit Barndomshjem*, Thaning & Appel 1965.
11. Th. Aagaard (1877-1937), organist, komponist; Finn Hoffding (1899-1997), komponist; Bodil Neergaard (1867-1959), gift med Rolf Viggo Neergaard og bosat på Fuglsang Gods; Helge Rode (1870-1937), forfatter.
12. Kaare Klint (1888-1953), arkitekt, docent ved Kunstakademiet 1924-44; var også medunderskriver af støtteerklæringen; Poul Holsoe (1873-1966), stadsarkitekt i København 1925-43; Aksel Jørgensen (1888-1957), direktør for Kunstakademiet 1931-34.

13. Holger Zahle (1884-1954), overretssagfører og bror til statsminister Carl Th. Zahle.
14. Ernst Christian Kaper (1874-1940), fra 1917 konservativ borgmester for 1. magistrat i København; var også medunderskriver af støtteerklæringen.
15. Hakon Børresen (1876-1954), komponist, fra 1924 formand for Dansk Tonekunstnerforening.
16. Hakon Børresen til Anne Marie Carl-Nielsen, Skagen 5.6.1933.
17. *Ibid.*
18. Det kan antages, at korrektionen ud over udelukkelsen af stenen også omfatter forslag uden vinger.
19. Ny Carlsbergfondet betingede sig dog, at ansøgningen skulle gå igennem det allerede iværksatte, altså *Arbejdsudvalget til Tilvejebringelse af et Mindesmærke for Komponisten Carl Nielsen*, hvilket naturligvis ikke gjorde sagsgangen kortere.
20. *Dansk Billedhuggeransfund* blev stiftet 6. maj 1905. Bag sammenslutningen stod en vægtig forsamling af en række af tidens fremmeste billedhuggere og talte navne som Carl Mortensen, Eduard Eggeling, Thod Edelman, Johanne Pedersen-Dan, Julius Schultz, Einar Utzon Frank, Johannes Bjerg, Kai Nielsen, og altså Anne Marie Carl-Nielsen.
21. Ivar Bentsen (1876-1943), arkitekt, professor ved Kunstakademiets Bygningsskole 1923-40.
22. *Berlingske Aften* 18.6.1943, her citeret efter Anne Marie Telmányi: *Anne Marie Carl-Nielsen*, Gyldendal 1979.
23. *Politiken* 9.6.1935

Litteraturhenvisninger

- Carl Nielsen Arkivet, Det Kongelige Bibliotek, II D 2.
Læg: *Musikken Genius*
Christiansen, Anne og Nana Kildemoes: "Fokus på billedhuggeren Anne Marie Carl-Nielsens produktion" i: *Fynske Minder 2006*, Odense Bys Museer 2006
Den frie Udstillings hjemmeside: <http://www.dfu.dk>
Krogh, Leila & Pia Guldager Bilde (red.): *Pegasus og Tanagra. Antikken i J.F. Willumsens kunst og samling*, J.F. Willumsens Museum 1997.
Politiken 9.6.1935
Scavenius, Bente: *Den frie Udstilling i 100 år*, Borgen 1991
Telmányi, Anne Marie: *Mit barndomshjem*, Thaning & Appel 1965
Telmányi, Anne Marie: *Anne Marie Carl-Nielsen*, Gyldendal 1979

Anne Marie Carl-Nielsen

The Genius of Music - a favourite child

When the Carl Nielsen Museum opened in Odense in 1988, it presented an exhibition showing a large number of the most outstanding objects from the museum's extensive collection relating to Carl Nielsen and Anne Marie Carl-Nielsen's life and work. The content of the exhibition is as interesting now as it ever was, but it has to be admitted that the form and the facilities used for its presentation leave much to be desired for a museum of the present day.

A new exhibition is on its way, and in conjunction with that a presentation of the original model for Anne Marie Carl-Nielsen's beautiful monument to Carl Nielsen, *The Genius of Music* (The Grønningen monument, Copenhagen) could be both a worthy and a spectacular way to mark the

immense significance of Carl Nielsen and Anne Marie Carl-Nielsen to Danish cultural life in general as well as signalling the new sounds that will be heard in the years ahead especially from the Carl Nielsen Museum in Odense. The work is on the one hand a fine expression of Anne Marie Carl-Nielsen's bold and powerful way of handling motifs, dimensions and materials, and on the other it is a tribute to a woman's struggle for artistic legitimacy in a male-dominated world and to the story of a work of art's long struggle for survival.

Last but not least it is an expression of Anne Marie Carl-Nielsen's deeply-felt respect and her great love for her husband, Carl Nielsen.